

Balıkesir- Havran'daki Ahşap Konutları Koruma Sorunları: Abdullah Ertem Konağı Özelinde Bir Değerlendirme

Hayriye İSMAİLOĞLU* ve Zübeyde KAAN**

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0003-4459-478X
ismailogluhayriye@gmail.com

** Fatih Belediyesi Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-9295-7808
zkaan92@gmail.com

Araştırma makalesi

Geliş: 18/10/2022

Son düzenleme sonrası geliş: 06/03/2023

Kabul: 08/03/2023

Yayımlanma: 23/06/2023

Öz

Ahşap sivil mimari, bölgeden bölgeye biçimleniş, kurgu ve işleyiş bakımından farklılık göstermektedir. Çalışma kapsamında ele alınan Abdullah Ertem Konağı, Marmara Bölgesindeki ahşap sivil mimari yapıları için dikkat çekici bir örnektir. Yapı, Marmara Bölgesi, Balıkesir iline bağlı Havran ilçesinde yer almaktadır. Konak, bölgenin önemli şahsiyetlerinden zeytinyağı işletmecisi-fabrikatör Abdullah Ertem'e ait olduğu için Abdullah Ertem Konağı olarak isimlendirilmiştir. Cami-i Kebir Mahallesinde yer alan konağın, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edildiği düşünülmektedir.

Konak, kâgir bodrum ve zemin kat, ahşap karkas birinci kat ve yapıya zemin kattan bağlanan tek katlı betonarme müştamilattan oluşmaktadır. Konağın cadde cephesinde bulunan ahşap cumbalar, iç mekân ve tavan süslemelerindeki barok biçimleniş dikkat çekmektedir. 21. yüzyılın başında Abdullah Ertem tarafından işletilen Havran'daki zeytinyağı fabrikasının ve ailenin Ayvalık'a taşınması sonucu terk edilen ve işlevsiz kalan konakta fiziksel ve biyolojik bozulmalar ortaya çıkmıştır. Kullanıldığı süre içerisinde yapının bahçe ve yan cephelerinde basit onarımlar yapılırken cadde yönündeki cephesi bakımsız halde bırakılmıştır. Özgün detayları ve barok üslubuyla ön plana çıkan konak, 1992 yılında Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından konak olarak tescillenmiştir.

Çalışma kapsamında; Abdullah Ertem Konağı'nın rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile görsel belgeleri incelenerek yapının geçirdiği değişimler ve bozulmalar yorumlanmıştır. Bununla birlikte Havran'da bulunan nitelikli ahşap sivil mimarlık örnekleri araştırılmış ve koruma sorunları belirlenmiştir. Çalışma sonunda; ahşap yapıların korunmasına dair hazırlanan ulusal ve uluslararası yasal mevzuatlar çerçevesinde konağın ve Havran'daki tarihi ahşap yapıların gelecek nesillere aktarılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmuş ve farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ahşap yapılar, Havran, koruma sorunları, geleneksel sivil mimari, barok üslup

Conservation Problems of Wooden Houses in Balıkesir-Havran: An Evaluation Specific to Abdullah Ertem Mansion

Hayriye İSMAİLOĞLU* and Zübeyde KAAN**

* *Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0003-4459-478X
ismailogluhayriye@gmail.com (Corresponding author)*

** *Fatih Municipality Directorate for The Protection of Cultural Heritage
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0002-9295-7808
zkaan92@gmail.com*

Research article

Received: 18/10/2022

Received in final revised form: 06/03/2023

Accepted: 08/03/2023

Published online: 23/06/2023

Abstract

Wooden civil architecture exhibits noteworthy regional variations in terms of formation, design and operation. The Abdullah Ertem Mansion, which is the focus of this study, serves as a remarkable example for wooden civil architectural structures in the Marmara Region. The building is located in the Havran district of Balıkesir province in the Marmara Region. The mansion derives its name from Abdullah Ertem, a prominent figure in the region renowned for his role as an olive oil manager-manufacturer. Specifically located in the Cami-i Kebir District, the mansion is believed to have been erected in the initial quarter of the 20th century.

The mansion consists of a masonry basement and ground floor, a wooden framework first floor and a single-storey reinforced concrete outbuilding connected to the main building on the ground floor. The mansion captivates attention with its wooden bay windows adorning the street-facing facade, along with its interior and ceiling decorations imbued with baroque stylistic elements. In the early 21st century, following the closure of the Abdullah Ertem's olive oil factory in Havran and the family's relocation to Ayvalık, the mansion fell into a state of abandonment and disrepair, leading to physical and biological deterioration. Although minor repairs were conducted on the garden and side facades of the building during its occupancy, the street-facing facade was unfortunately left neglected. The mansion, which stands out with its original details and baroque style, was officially listed by the Bursa Cultural Heritage Preservation Regional Board in 1992.

Within the scope of this study; the survey, restitution and restoration projects along with visual documents of the Abdullah Ertem Mansion were examined and the changes and deteriorations of the building were interpreted. In addition, an exploration of other noteworthy examples of wooden civil architecture in Havran was undertaken with a focus on identifying conservation issues. Ultimately; within the framework of national and international legal regulations prepared for the protection of wooden structures, solutions were presented for the transmission of the mansion and the historical wooden structures in Havran to future generations, while aiming to enhance public awareness surrounding these significant cultural heritage assets.

Keywords: Wooden structures, Havran, conservation problems, traditional civil architecture, baroque style

1. BALIKESİR-HAVRAN'DA KORUMA ÇALIŞMALARI

Marmara Bölgesi, Balıkesir iline bağlı, Edremit Körfezi'nin doğusunda ve Havran Çayı'nın kuzeyinde konumlanan Havran ilçesi, Prehistorik Dönem'den Cumhuriyet Dönemi'ne kadar birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Özdemir, 2008). Osmanlı Dönemi'nde 'Timur İstilas'ı sonucunda harap olan bölgeye 'Viraneli' ismi verilmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğinde Havran-ı Kebir Karyesi adıyla Edremit ilçesine bağlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise bucak durumuna getirilen Havran'a Kurtuluş Savaşı sonrası zaferin bir nişanesi olarak 'Turan' unvanı verilse de bu durum kamuoyu tarafından benimsenmemiştir. 1957 yılında 7033 sayılı kanun çerçevesinde bucak olan bölgeye Havran ismiyle ilçe statüsü verilmiştir. İlk kurulduğu dönemde ilçe, Havran-ı Kebir ve Havran-ı Sağır olarak iki mahalleden oluşmaktadır (Binan vd., 2014). 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı kanunun ardından köylerin mahalleye dönüşmesiyle ilçenin mahalle sayısı otuz dörde yükselmiştir (Kanun 6360, 2012; Türkiye Nüfusu, 2022).

Şekil 1. Balıkesir- Havran'ın coğrafi konumu (Rarelibra, 2006)

Şehir, genel olarak Akdeniz ve Ege iklimi etkisi altındadır. Sulak bölgelerde kavak, söğüt, kızılçam ağaçları görülürken, yüksek kesimdeki ormanlarda kızılçam, meşe, kayın, köknar ve ardıç vardır (Göktaş, 2020). Zeytin ağaçlarının yaygın olarak yetiştirildiği bölgede, zeytinin işlendiği üretim tesisleri ile ahşap, kerpiç, taş vb. malzemelerin kullanıldığı, 18. ve 19. yüzyıllara ait ve geleneksel yapı sistemleri ile inşa edilmiş sivil mimarlık örnekleri bulunmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise şehrin bazı mahallelerinde geleneksel yapıların yerini betonarme yapıların aldığı ve yerleşim dokusunda değişimin yaşandığı görülmektedir.

Havran'daki korumaya değer nitelikteki yapılar, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.05.1995 gün 4518 sayılı kararı ile tescillenmiştir (Özcan, 1996). İlçede geleneksel dokunun korunması için kentsel ölçekte çalışmalar ise 1996 yılında başlamıştır (Binan vd., 2014). 20.08.2000 tarihinde şehrin genelinde kentsel sit alanı çalışması için koruma amaçlı imar planı hazırlanmış ve 30.06.2009 tarihli 4842 sayılı karar ile plan üzerinde revizyon çalışmaları yapılmıştır (Şekil 2). Şehrin, Altınova Caddesi, Kumbahçe Caddesi, İnönü Caddesi, Kızılay Meydanı, Sakarya Caddesi ile Cumhuriyet Caddesi ve Yıldız Caddesi'nin Dumlupınar Caddesi ile kesiştiği kısımdan Kızılay Meydanı'na kadar uzanan bölgesi kentsel sit alanı ilan edilmiştir (Adalı, 2013).

Şekil 2. Havran koruma amaçlı imar planı (Havran Belediyesi, 2009)

Türkiye'nin yasal mevzuatında; kentsel sit alanlarının tanımı, sınırları, geçiş dönemi koruma esasları, yapılacak uygulamalar ve bu alanlardaki denetimler, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 25.01.2017 tarihli, 681 sayılı¹, '*Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları*' başlıklı ilke kararında belirtilmiştir. '*Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları*' başlıklı 660 sayılı ilke kararında ise tarihi yapılar ve yerleşim alanlarında yapılacak müdahalelere yer verilmiştir (660 Nolu İlke Kararı, 1999; 681 Nolu İlke Kararı, 2017). Uluslararası alanda ise 2011 yılında güncel gereksinimlerden, gelişen kavramlar ve ihtiyaçlara istinaden *Valetta Tüzüğü* olarak yeniden değerlendirilen 1987 yılında kabul edilen *Washington Tüzüğü (Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü)* tarihi çevrenin korunmasında uygulanacak esasları belirtmektedir. 1999 yılında kabul edilen *Mimari Miras Tüzüğü*, sosyal yapıdaki değişimlerden dolayı tarihi bölgelerin terk edildiği, yapıların işlevsiz kalmasından dolayı bakımsız ve harap kaldığına değinmektedir (Ahunbay,

2019). Tüzük, geleneksel yapım sistemleri ile üretilmiş dokunun restorasyonu için müdahale edecek uzmanların bu sistemler hakkında eğitilmesinin önemini vurgulamaktadır. Yine aynı yıl kabul edilen bir diğer tüzük olan '*Tarihi Ahşap Yapıların Korunması İçin İlke Kararları*', tarihi ahşap yapının tanımını yaparken, uygulanacak müdahalelerden ve kullanıcılara verilecek eğitimlere kadar detaylı tavsiyeler içermektedir (Ahunbay, 2012). 2017 yılında ise yeni terim ve kavramlara cevap vermek amacıyla tüzük güncellenmiştir (Ahunbay, 2019).

Havran'ın '*Kentsel Sit Alanı*' ilan edilen bölgesinde; Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı öğrencileri, Restorasyon Projesi dersi kapsamında 2012 yılında belgeleme çalışmaları yapmıştır. Şehrin genel durumunun analizinin yapılması ve envanter çalışmalarının ardından, öğrencilerden, seçilen sivil mimari örneklerini belgelemeleri ve restorasyon projelerini hazırlamaları istenmiştir. Abdullah Ertem Konağı bu bağlamda Hayriye İsmailoğlu tarafından yerinde görsel ve geleneksel ölçüm teknikleri kullanılarak mevcut durumu rölöve çizimi ile belgelenen bir çalışmadır. Yapının ilk olarak mimari teknik resim kurallarına göre rölöve çalışması tamamlanmıştır. Daha sonra mülk sahibinin kızı ile sözlü mülakat yapılarak yapının zaman içinde geçirdiği değişimler hakkında bilgi sahibi olunmuş ve yapının eski fotoğrafları bu kişiden temin edilmiştir. İsmailoğlu, Bursa Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne yaptığı ziyaret sonrasında yapıya dair yalnızca anıt fişine ve tescil kararına ulaşmıştır. Bu bilgiler ve rölöve izleri doğrultusunda restitüsyon, restorasyon projeleri ile proje raporları hazırlanmış ve 2015 yılında belgeleme süreci tamamlanmıştır. Bu makale çalışmasında ise; Havran'ın geleneksel ahşap konut dokusunun ve Abdullah Ertem Konağı'nın zaman içinde yapısal bozulmaları, işlev değişimleri ve tarihi çevreye eklenen teknolojik ihtiyaçlar nedeniyle oluşan koruma sorunları yazarlar tarafından ele alınmış, uluslararası tüzükler ve ulusal ilke kararları çerçevesinde tarihi ahşap kent dokusunun ve adı geçen konağın korunmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

2. HAVRAN'IN ÖZGÜN AHŞAP KONUT DOKUSU

Havran'ın geleneksel özgün mimari dokusu Rum ve Anadolu Türk yapım sistemlerinin ve yöntemlerinin birleşiminden oluşmaktadır. ICOMOS'un 1999 yılında kabul edilen *Ahşap Tarihi Yapıların Korunması İçin İlkeler* adlı tüzüğünde '*kısmen ya da tamamı ahşaptan yapılan, tarihi bir bölgenin parçası olan ve kültürel önemi bulunan her türlü yapı*' tarihi ahşap yapı olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 1999). Yerleşim dokusundaki konutların genellikle bir ya da iki katlı olduğu; zemin katların, taş, tuğla ve kerpiçten kâgir yapım sistemiyle, üst katların ahşap karkas sistemle yapıldığı görülmektedir.

Plan tipolojisinde, zemin katlar çoğunlukla avlu etrafında toplanmış mutfak, kiler gibi servis mekânlarından, üst katlar ise ortak sofa çevresinde yer alan yaşama mekânlarından oluşmaktadır. Türk evi plan tipoloji unsurlarını dokusunda barındıran bölgede '*hayat*' olarak isimlendirilen yaşama mekânlarının bulunduğu katlarda baş oda ve simetrik cephe düzeninde köşe odalar cadde veya bahçe yönünde çıkmalar yapmaktadır. Üst katlarda hem taşıyıcı sistemde hem de kaplama ve bezemelerde kullanılan ahşap malzeme hafiflik etkisinin yanında dekoratif niteliğiyle iç mekânlara sıcaklık katmaktadır. Konutların giriş kapıları düz atkılı ya da kemerli çift kanatlı ve ahşaptır. Yol-avlu-bahçe aksında yer alan kapıların açılan kanatlarında pencere ve onun önünde kendine has süslemeleri olan demir parmaklıklar bulunur. Cephelerde düşey giyotin ya da çift kanatlı ahşap pencereler kullanılmış, kimi zaman bu pencereleri örten ahşap kepenkler ya da demir parmaklıklarla cepheler hareketlendirilmiştir. Böylece konutların içinde aydınlık veya yarı aydınlık mekânlar ortaya çıkmıştır. Kıрма ya da beşik çatıdan oluşan üst örtünün kaplaması özgün yapılarda alaturka kiremittir. İklim şartlarının

uygun olmasından dolayı saçaklar çok geniş değildir (Şekil 3). Şehrin kentsel sit alanı ilan edilen caddelerinde sivil ve anıtsal mimari örnekler bir arada bulunmaktadır. Sivil mimari örneklerin çoğu konut olmakla birlikte, konutların alt katlarına ticari amaçla yeni işlevler verildiği gözlemlenmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Havran'da sivil mimarlık örnekleri (Hayriye İsmailoğlu, 2014)

Havran geleneksel mimari dokusunun önemli ahşap sivil mimari örneği, Mustafa Kemal Atatürk'ün Havran'ı ziyareti sırasında konakladığı bilinen Cumhuriyet Caddesi üzerinde, 205 ada, 9 parselde konumlanan Terzizade Sadettin Bey Konağı'dır. Kurtuluş Savaşı'ndaki mücadelesi somut olmayan bir kültürel miras olarak aktarılan Seyit Onbaşı'nın da bu konakta Atatürk ile görüştüğü kayıtlara geçmiştir (Yıldırım ve Uğuz, 2020). 19. yüzyıl sonunda inşa edildiği düşünülen yapının zemin katı kâgir, üst katları ahşap olmak üzere, 3 katlı olarak inşa edilmiştir. Caddeden girişi bulunan yapının aynı aksta bahçeye açılan ikinci bir girişi daha bulunmaktadır. Üst katlara bağlantı ahşap strüktürlü anıtsal bir merdivenle sağlanmaktadır. Caddeye bakan ahşap cumbaları, pencere kepenkleri ve simetrik cephe kurgusu ile yapı özgünlüğünü bugüne kadar sürdürmüştür. İkinci kattaki her birimin ahşap tavan kaplamaları özellikle yol cephesindeki köşe iki odada özelleşmekte ve yapıya değer katmaktadır (Binan vd., 2014). Koruma Bölge Kurulunca *korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı* olarak tescillenen, 2019-2021 yılları arasında restorasyon çalışmaları süren ve tamamlanan yapının, mülkiyeti Havran Belediyesine devredilmiştir (Şekil 4). Konak, halk müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir (Balıkesir Valiliği, 2019; TRT Haber, 2021).

Şekil 4. Terzizade Sadettin Bey Konağı (solda) (Hayriye İsmailoğlu, 2014), Terzizade Sadettin Bey Konağı (sağda) (Anonim, 2019)

Havran geleneksel mimari dokusunun diğer bir örneği olan Dumlupınar Caddesi üzerinde bulunan 153 ada (eski 36 ada), 1 ve 2 parsellerde bulunan mütevazı, üç katlı tescilli yapı ve onun eki depodur. Özgünlüğünü koruyan yapının yol kotundan avluya açılan giriş kapısının karşısında bulunan ahşap merdiven ile yaşama mekânlarına çıkış sağlanmaktadır. Konutun servis mekânlarına, mutfağına ve ek yapısına avludan erişilebilmektedir. Bölgenin genelindeki yapım sistemi gibi örnek yapının zemin katındaki ahşap hatıllarla desteklenmiş kerpiç duvarlar, üst katlardaki ahşap strüktürlü duvarların yükünü taşımaktadır. Cephe düzeninde ahşap kepenkli çift kanatlı pencereler ile Altınova Caddesi'ne bakan alınlık dikkat çekici unsurlardır (Binan vd., 2014). Konut işlevini sürdüren yapıda iklim koşullarına bağlı cephede bozulmalar, iç mekânlarda döşeme ve tavan sehimleri bulunurken, yapısal bütünlüğünü büyük ölçüde koruduğu gözlemlenmiştir.

Abdullah Ertem Konağı'nın da bulunduğu Dumlupınar Caddesi aksı üzerinde 18. ve 20. yüzyıllar arasına ait ve döneminin özelliklerini yansıtan sivil mimari örneklerinin alt katları kâgir, üst katları ise ahşap karkas sistemle inşa edilmiştir.

3. HAVRAN'IN GELENEKSEL AHŞAP KONUTLARINI KORUMA SORUNLARI- ABDULLAH ERTEM KONAĞI'NIN İNCELENMESİ

Havran'da 2009 yılında yenilenen koruma amaçlı imar planı uygulanmasına rağmen, yerleşim dokusu içinde tescil onayları henüz yapılmamış nitelikli ahşap sivil mimarlık örnekleri bulunmaktadır. Kullanıcıların yaşam alanlarından memnuniyetsizlikleri, teknoloji ile adaptasyon sorunları, büyük şehirlere göç ile bazı yapıların terk edilmesi gibi nedenlerden dolayı bakımsız, harap ya da kısmen yıkılmış yapıların yerine yeni yapılar inşa edilmektedir. Organik sokak dokusunun bulunduğu bazı kısımlarda, aydınlatma ve yapı cephelerindeki iklimlendirme elemanları görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Ayrıca ticaretin gelişim gösterdiği cadde akslarındaki yapıların alt katlarının dükkâna dönüştürülmeleri ve silüete eklenen tabelalar da özgün dokuyu zedelemektedir.

Gelir durumu yüksek ailelere ait nitelikli ahşap yapıların detaylı bakım ve onarımı yapılmışken, gelir durumu orta ya da düşük olanların geleneksel yapılara kendilerinin müdahale ettikleri, bugünün değişen ihtiyaçlarına göre yeniden işlev verdikleri görülmektedir. Yapılarda strüktürel hasarların yanı sıra cephelerde rutubet ve nem sorunları, basit onarım gerektiren yüzeysel çatlaklar mevcuttur. Maddi imkânsızlıklar, mülkiyet problemleri ve yasal şartlar nedeniyle birçok yapıda kapsamlı bakım ve onarım çalışması yapılamamaktadır. Bazı yapılara koruma uzmanları tarafından müdahale edilmediği, yapıların yasa dışı uygulamalara maruz kaldıkları ve bu nedenle özgünlüklerini kaybettikleri gözlemlenmiştir.

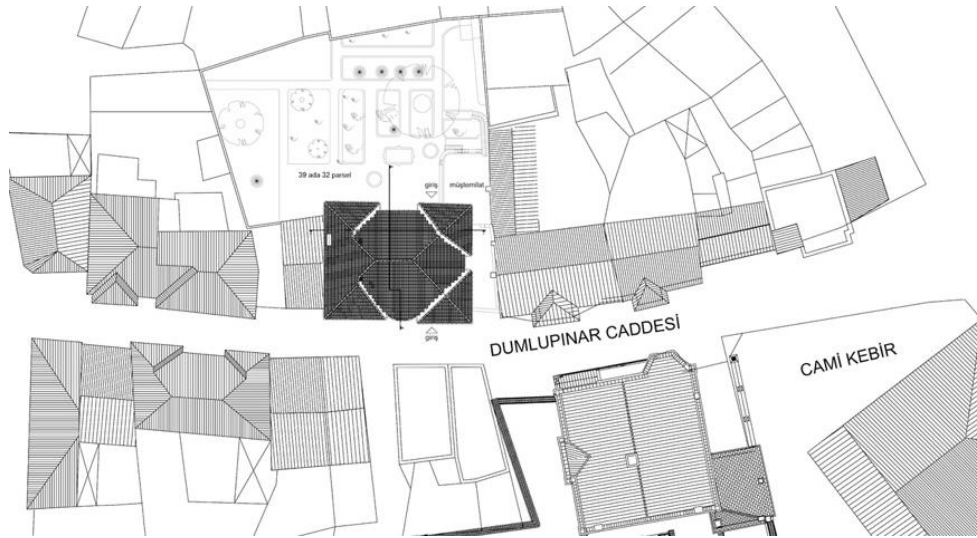
Havran'ın tarihi ahşap dokusunda yerinde yapılan incelemeler sonucunda yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan işlev değişimleri, tarihi çevreye eklenen teknolojik ihtiyaçlar ve ekonomik yetersizlikler gibi koruma sorunları ve bozulmalar tespit edilmiştir. Meydana gelen bu genel koruma sorunlarına çözüm önerileri uluslararası tüzükler ve ulusal ilke kararları çerçevesinde makalenin değerlendirme bölümünde ele alınmıştır.

Abdullah Ertem Konağı, Cami-i Kebir Mahallesi, Dumlupınar Caddesi üzerinde 39 ada, 32 parselde konumlanmaktadır. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edildiği düşünülen, *korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı* olarak tescilli konak, bodrum, zemin, birinci katlar ile zemin kata bitişik tek katlı müstemilattan oluşmaktadır (Şekil 5).

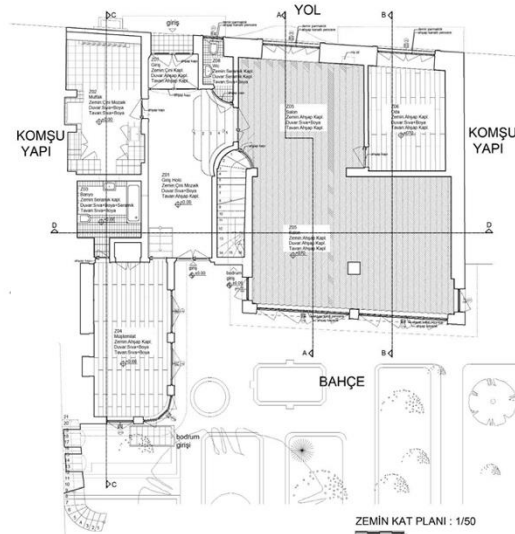
Şekil 5. Abdullah Ertem Konağının caddeye bakan cephesi (solda), müştemilat cephesi (sağda) (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

Konak yapısı, parselin batısında konumlanmaktadır. Konağa cadde cephesinden giriş sağlanmakta, parselin doğusunda aynı aks üzerinde doğu yönündeki kapıdan da genişçe bir bahçeye çıkış sağlanmaktadır. Bahçe içinde yapıya güneydoğu köşesinden birleşmiş zemin kattan bağlantısı olan tek katlı müştemilat yapısı bulunmaktadır. Müştemilatın doğusunda bulunan merdivenlerle bodruma iniş ve müştemilat yapısının üzerine çıkış vardır. Bahçe peyzajı içerisinde bir süs havuzu yer almaktadır (Şekil 6).

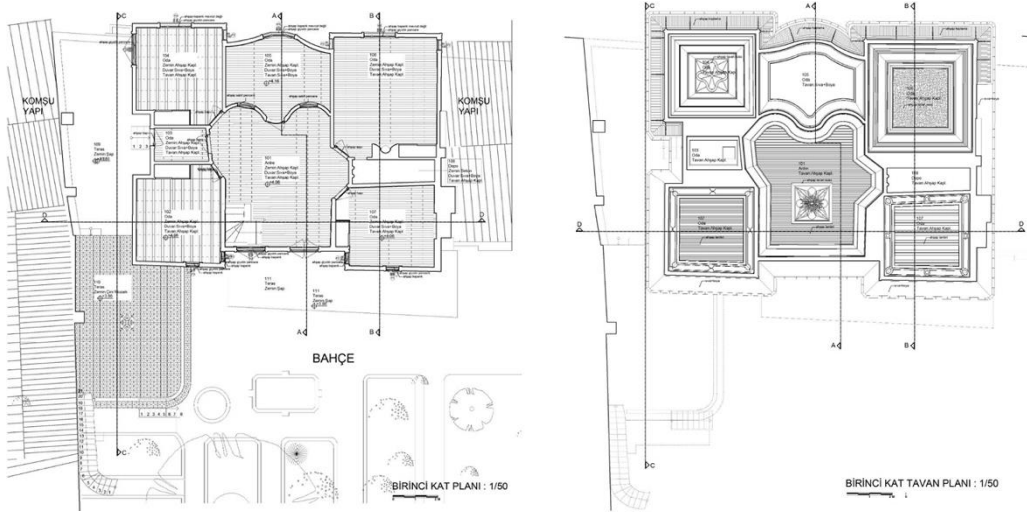
Şekil 6. Havran Abdullah Ertem Konağı vaziyet planı (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

Bodrum ve zemin katları kâgir olan yapının birinci katı ahşap karkas sistemdir. Zemin kattan bağlantısı bulunan müştemilat yapısı ise betonarme karkastır. Yapıya, Dümlupınar Caddesi'nden çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmekte, rüzgarlıktan geçilerek hole ulaşılmaktadır. Holden bahçeye açılan ikinci bir giriş daha bulunmaktadır. Bahçe girişi ile bağlantılı betonarme tek katlı müştemilat, bir oda ve ıslak hacimlerden oluşmaktadır. Zemin katta içinde ocağın ve caddedeki çeşmenin haznesinin de bulunduğu bir mutfak ve tuvalet yer almaktadır. Giriş holünden birkaç basamak ile yükseltilmiş barok üsluplu kapı, zemin katta salona açılmaktadır. Tek kanatlı, masif ahşap kapısı salona açılan, cadde (yol) cephesine bakan küçük bir oda da bulunmaktadır. Bu katta barok üsluplu bir kapının ardına gizlenmiş L biçimindeki ahşap merdiven birinci kata ulaşımı sağlamaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Havran Abdullah Ertem Konağı zemin kat planı (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

L formundaki merdiven ile erişilen birinci kattaki orta sofaya; üçü yol cephesine, ikisi bahçe cephesine bakan beş adet odanın tek kanatlı ahşap kapıları açılmaktadır. Yol cephesine bakan ve ortada yer alan odanın giriş kapısı, sofaya ve caddeye açılan giyotin pencereleri ve cumbası barok etkiler taşımaktadır (Şekil 8). Bu mekânın tavan bezemesi de diğer odalardaki pasalı ahşap tavan kaplamalarından farklılık göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 8. Havran Abdullah Ertem Konağı birinci kat planı (solda) ve tavan planı (sağda) (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

Şekil 9. Havran Abdullah Ertem Konağı birinci kat sofa (solda) ve oda (sağda) (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

Zemin katta cadde ve bahçeye açılan geniş ahşap pencereler ve demir parmaklıklar bulunurken, birinci katta ahşap giyotin pencereler ile bu pencereleri içeriden ve dışarıdan örten ahşap kepenkler bulunmaktadır. Kıрма çatı olan üst örtünün kaplaması ise Marsilya kiremitten oluşmaktadır. Bölge genelindeki tipolojide olduğu gibi yapının saçağı çok geniş değildir. Birinci katta bahçe cephesinde balkon ve yine birinci kat ile bağlantılı, müştemilatın terası bulunmaktadır.

Yapının kullanıldığı dönemlerde birtakım değişimlere maruz kaldığı rölövede elde edilen izlerden ve aile fertleriyle yapılan sözlü mülakatlardan tespit edilebilmektedir. Müştemilatın 1950 yılı öncesinde yapıya eklendiği düşünülmektedir. Ayrıca zemin kattaki salonda bulunan betonarme kolonların yapıya sonradan eklendiği, bu katın bahçe yönünde genişletildiği eski fotoğraflardan tespit edilebilmektedir (Şekil 10). Özgün durumda bahçe cephesinde bulunan odaların da kendilerine has ve nitelikli çıkımlar yaptıkları eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Şekil 11). Birinci kata bağlanan merdiveni örten barok etkili lambiri kapı ve seperatörün de yapıya zaman içinde eklendiği düşünülmektedir. Tüm müdahalelere rağmen yapı özgün plan şemasını, tavan bezemelerini, iç mekânlardaki dolaplarını ve malzemelerini korumaktadır (Şekil 12).

Şekil 10. Havran Abdullah Ertem Konağı zemin kat (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

Şekil 11. Havran Abdullah Ertem Konağı müştemilat ve bahçe cephesi (Hızal, 2015)

Şekil 12. Havran Abdullah Ertem Konağı birinci katta bir oda (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

4. ABDULLAH ERTEM KONAĞI'NDAKİ BOZULMA NEDENLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Konak, aile fertlerinin yaşamını yitirmesi, yeni nesil bireylerin de başka şehirlere taşınması sonucu işlevini kaybetmiştir. Buna bağlı olarak zaman içinde bakımı düzenli olarak yapılmadığı için yapıda birtakım bozulmalar meydana gelmiştir. Bahçeden erişilen bodrum katın demir kapısının boyası bozulmaya uğradığı için yüzeyinde paslanmalar meydana gelmiştir. Bu katta münferit tuğla temellerde parça kopmaları ile nem sorunu gözlemlenmiştir. Temeller üzerine oturan zemin katın ahşap döşeme kirşlerinde böceklenmeler tespit edilmiştir. Ayrıca temelleri çevreleyen toprağın sıkılaştırılması gerekmektedir.

Zemin katın caddeye açılan giriş kapısı güvenlik endişesiyle iç taraftan tali bir ahşap parça ile sabitlenmiş ve kapı kullanım dışı kalmıştır. Dolayısıyla kapının ahşap birleşim detaylarında çalışma, metal aksamlarında korozyon oluşmuştur. Mutfakta bulunan tezgâh altı ve üstü dolaplarda boya yıpranması, böceklenme ve nem sorunu bulunmaktadır. Bu katın diğer birimlerinin ahşap döşemelerinde de sehim yapma, böceklenme ve nem problemleri vardır.

Birinci katta çatıdan su almasından dolayı tavan kaplamalarında yeşermeler, döşemelerde sehim, çizik ve böceklenmeler oluşmuştur (Şekil 13). Pencere kepenklerinde ise malzeme kaybı ve kopması mevcuttur.

Şekil 13. Havran Abdullah Ertem Konağı birinci kattaki odalar (Hayriye İsmailoğlu, 2014)

Cadde cephesi dışındaki diğer cephelere erişim kısmen daha kolay olduğundan kaplamaların boyandığı fakat malzeme kayıplarının tamamlanmadığı görülmüştür (Şekil 14). Cadde cephesinde ise nem ve rutubete bağlı olarak yüzeysel bozulmalar meydana gelmiş, cephe kaplamasındaki ahşaplar, saçak altı kaplamaları ve furuşlar yer yer çürümüş, böceklenmiş ve bu yapı elemanlarının boyaları bozulmuştur. Pencere ahşap kepenkleri kopmuştur. Parça kopmalarının bu cephede daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Şekil 15).

Yapının korunmasındaki en önemli husus, esaslı onarım yapılmasının ardından, yeniden işlevlendirilerek yaşatılmasıdır. Bu sayede yapı özgün detaylarını koruyarak gelecek nesillere aktarılabilir. Strüktür sorunlarının giderilmesi, kopan parçaların özgün nitelikleriyle tamamlanması ve restorasyon çalışmasının ardından da yapının sürdürülebilirliği için düzenli bakım ve onarımının yapılması gerekmektedir.

Şekil 14. Havran Abdullah Ertem Konağı ön ve arka cepheler (Hayriye İsmailoğlu, 2014)

Şekil 15. Havran Abdullah Ertem Konağı görüşleri (Hayriye İsmailoğlu, 2015)

Konağın asli konut işlevini sürdürmesi öncelikli hedeftir. Ancak ilk hedefin gerçekleşmemesi durumunda, yapının da kullanılması, insanlar tarafından deneyimlenmesi aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasla da bir bağ içerisinde olması düşüncesiyle zeytinyağı müzesi olarak işlev verilmesi önerilmektedir. Bu sayede yapının sahibi ve bir dönem Havran'daki önemli zeytinyağı üreticilerinden olan fabrikatör Abdullah Ertem'in anısı yaşatılırken, zeytinciliğin fark edilmesine ve zeytinliklerin korunmasına da katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Havran ilçesinin genel özellikleri ve bölgede 18. ve 19. yüzyıllara ait geleneksel ahşap yapım sistemleri ile inşa edilmiş ahşap yapıların korunma sorunları ve çözüm önerileri Abdullah Ertem Konağı özelinde irdelenmiştir.

Havran; maddi olanaksızlık, mülkiyet sorunları, yasal koşullar, güncel ihtiyaçlara işlevsel olarak cevap verememe gibi nedenlerle tarihi dokusunu yitirme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Merkezi ve yerel yönetimin halkın bilincini artıracak çalışmalar yapması ve yasal koruma mevzuatına dair halkı bilgilendirmesi yapıların korunmasına katkı sağlarken, uzman olmayan kişilerin restorasyon çalışmaları yapmalarına da engel olacaktır. Ayrıca yapılacak tüm müdahalelerden önce ICOMOS'un tarihi ahşap yapılar hakkındaki tüzüğünün 1. maddesinde belirtildiği üzere yapıdaki ahşap bileşenler ve uygulamada kullanılacak malzemeler belgelenmeli, her türlü bilgi önemle tasnif edilmeli ve saklanmalıdır (ICOMOS, 1999). Organik sokak dokusuna eklenen tesisat ve şehir mobilyalarının tarihi dokuya uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun, 'Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları' başlıklı 660 sayılı ilke kararı çerçevesinde şehirdeki ahşap yapılar muhdes eklerinden arındırılmalı, özgün sokak dokuları, cephe organizasyonları ve gabarileri korunmalıdır. Tarihi çevre içinde yapılacak yeni yapının da çevre ile uyumlu olması sağlanmalıdır. Geleneksel yöntemlerle üretim yapan zeytinyağı fabrikalarının yeniden canlandırılması, organik tarım ürünlerinin dikkat çektiği ve tercih edildiği günümüzde, bölgeye ilgiyi artıracak aynı zamanda sosyo-ekonomik olarak iyileşme sağlayacaktır. Böylece istihdam imkânı sağlanan halk da yapıları terk etmediği gibi düzenli bakım ve onarımlarını yapabileceklerdir.

Abdullah Ertem Konağı özelinde anlatıldığı üzere geleneksel ahşap konutlarda genel bir problem olan çatı ve cephe ile bağlantılı nem ve rutubet sorunu giderilmelidir. Kültür varlıklarının korunması için, günümüzün ihtiyaçlarına cevap veremediği bu gibi durumlarda yeni nesil teknolojilerden faydalanılmalıdır. Ancak yeni teknolojiler eski eserlerle uyum göstermemekte ve yapının özgünlüğüne zarar verebilmektedir. Bu durumda meydana gelen güncel ihtiyaçlara istinaden cephelere eklenen teknoloji ürünü kablolar ve iklimlendirme elemanları temizlenmeli veya cepheden ayrıştırılarak eski eserle bir bütün ve uyum içinde düzenlenmelidir. Yenilecek cephe kaplamaları, pencere doğramaları, kepenkler, kapılar ve cephe boyalarının özgün niteliğe aykırı olmamasına dikkat edilmelidir. Ahşap yapılardaki her bir bileşen özgünlüğünü koruduğu takdirde yapıların ilk yapıldığı dönemlerindeki, ahşabın türü, uygulanan işçilik ve bezeme unsurları hakkında önemli bilgiler verir. Parça kopmalarını tamamlamak için aynı ağaç türü kullanılması gerekliliği uluslararası tüzüklerde belirtilmiştir.

Tarihi doku içinde geleneksel ahşap yapıların yaşatılması; tarihi ahşap yapılar hakkındaki tüzüğün 3. maddesinde vurgulandığı üzere kullanım ile bakım ve onarımlarının sürekliliğine bağlıdır. Sürekli bakım ve onarımı yapılan yapılar özgünlüğünü ve bütünlüğünü koruyabilecektir (ICOMOS, 1999). Bu bağlamda bölgedeki işlevini yitiren yapılara, yeni işlevler verilmesi onların sürekli bakımlarının yapılmasını sağlarken bütünlüklerinin korunmasına da katkı sağlayacaktır. Yapılacak müdahaleler öncesinde alınacak koruma kararlarının kullanıcı ihtiyaçlarına çözüm üretebilecek özelliklerde olmasına dikkat edilmelidir. Yapılacak müdahalelerin geri dönüştürülebilir olması ve yapıların özgün izlerini silmemesi gerektiği ilgili tüzüğün 5. maddesinde tavsiye edilmektedir. Yine aynı tüzüğün 15. maddesinde eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Havran'da tarihi yerleşim dokusunda yaşayan kullanıcılarda koruma bilinci oluşturabilmek için bölgedeki her yaş grubundan kişilerin katılımını sağlayan eğitim programlarının düzenli olarak yapılması sağlanmalıdır.

Bilgilendirme / Teşekkür

Çalışma, 9- 10 Mart 2022 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası Gelenekten Geleceğe Mimaride Ahşap Konferansı'nda sözlü sunum olarak sunulmuş ve sempozyumun akabinde bildiri tam metni hazırlanmıştır.

Aksi belirtilmediği takdirde makalede kullanılan şekiller ve çizelgeler belirtilen yazarlar tarafından, belirtilen tarihte üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi ve Sorumluluk Bildirimi

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalede belirtilen tüm görüş ve düşünceler yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Makalede yer alan görsellerin kullanımına dair yasal izinlerin alınması yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Bildirimi

Bu makalede metodoloji ve metin her iki yazar tarafından oluşturulmuştur.

Notlar

¹ Kentsel sitler koruma ve kullanma koşullarına ilişkin 04/10/2006 tarih ve 720 sayılı, 01/11/2007 tarih ve 736 sayılı ve 06.01.2011 tarih 774 sayılı İlke Kararları'nın iptaline karar verilmiştir.

KAYNAKLAR

Kitap

AHUNBAY, Z., 2019. Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri. İstanbul: YEM Yayınları.

ÖZDEMİR, Z., 2008. Tarihi, kültürü ve doğasıyla Havran. İstanbul: Havran Belediyesi Yayınları.

BİNAN, D., ÇOBANCAOĞLU, T. ve YÜCE AŞKUN, İ., 2014. Balıkesir Havran'da kentsel kültür mirası ve koruma. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

Konferansta bildiri

AHUNBAY, Z., 2012. Ahşap yapıların korunması ile ilgili uluslararası ilkelere Türkiye'den bakış. İçinde: Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu Bildiri Kitabı, 08-09 Ekim 2012, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü. s. 37- 45.

Dergide makale

YILDIRIM, G. ve UĞUZ, S. Ç., 2020. Yerel halkın sakin şehir algısı: Havran örneği. Journal of Recreation and Tourism Research. 7 (2), s. 287- 307.

İnternet kaynağı

BALIKESİR VALİLİĞİ, 2019. Atatürk'e kapılarını açan ev [çevrimiçi]. Erişim adresi: <http://www.balikesir.gov.tr/ataturke-kapilarini-acan-ev> [Erişim tarihi:16 Ocak 2022]

TRT HABER, 2021. Atatürk'ün Seyit Onbaşı ile görüştüğü 200 yıllık konak müzeye dönüştürüldü [çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/foto-galeri/ataturkun-seyit-onbasi-ile-gorustugu-200-yillik-konak-muzeye-donusturuldu/34803/sayfa-8.html> [Erişim tarihi:16 Ocak 2022].

Atıf için: İSMAİLOĞLU, H. ve KAAAN, Z., 2023. Balıkesir- Havran'daki ahşap konutları koruma sorunları: Abdullah Ertem Konağı özelinde bir değerlendirme. *bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*. 4 (2), s. 32-47.

TÜRKİYE NÜFUSU, 2022. Balıkesir Havran nüfusu [çevrimiçi]. Erişim adresi:
<https://www.nufusune.com/havran-ilce-nufusu-balikesir> [Erişim tarihi:16 Ocak 2022]

RARELIBRA, 2006. Balıkesir: Havran [çevrimiçi]. Erişim adresi:
https://en.wikipedia.org/wiki/Havran,_Balıkesir#/media/File:Balıkesir_districts.png
[Erişim tarihi:16 Ocak 2022]

Tez

ADALI, B., 2013. Havran kentsel sit alanı ve dumlupınar caddesi koruma önerisi.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

ÖZCAN, Z., 1996. Kentsel koruma sürecinde yetki ve sorumluluk üzerine bir araştırma Güre-
Havran-Pamukçu örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel
Sanatlar Üniversitesi.

GÖKTAŞ, Ş. N., 2020. Balıkesir Havran'da bulunan geleneksel konutların yapım teknikleri ve
taşıyıcı sistem özellikleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ
Üniversitesi.

Arşiv belgeleri

HAVRAN BELEDİYESİ, 2009, Koruma Amaçlı İmar Planı, Havran Belediyesi. Balıkesir.

HIZAL, M., 2014-2015. Abdullah Ertem Konağı fotoğraf albümü. Balıkesir.

İSMAİLOĞLU, H., 2014-2015. Havran- Abdullah Ertem Konağı fotoğraf albümü ve proje
çizimleri. Balıkesir- İstanbul.

Resmi kurumlarca yayımlanmış belgeler

ICOMOS, 1999. Ahşap Tarihi Yapıların Korunması İçin İlkeler. ICOMOS 12. Genel Kurulu,
Meksika. Erişim adresi:
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0596659001587378959.pdf [Erişim
tarihi:16 Ocak 2022]

T.C. 6360 sayılı Kanun, 2012. On üç ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi altı ilçe kurulması ile
bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun. T.
C. Resmi Gazete, 28489, 6 Aralık 2012.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI [KTB], 1999. 660 nolu İlke Kararı, Taşınmaz Kültür
Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları. Erişim adresi:
[https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263743/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-
grup-.html](https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263743/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-grup-.html) [Erişim tarihi:16 Ocak 2022]

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI [KTB], 2017. 681 nolu İlke Kararı, Kentsel Sitler, Koruma
ve Kullanma Koşulları. Erişim adresi: [https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263828/681-nolu-ilke-
karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html](https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263828/681-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html) [Erişim tarihi:16 Ocak 2022]

Biyografiler

Hayriye İSMAİLOĞLU

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünü 2012 yılında
tamamladı. Aynı yıl yine MSGSÜ Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programında yüksek lisans
eğitimine başladı ve Haziran 2018'de "Atatürk Bulvarı Örneğinde İstanbul'daki Tarihsel Katmanlaşma
Ve İmar Hareketleri" isimli tezini savunarak eğitimini bitirdi. 2018 Eylül ayında İstanbul Teknik

Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programında başladığı Doktora eğitimine devam etmektedir.

Zübeyde KAAN

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünü bitirerek 2016 yılında mezun oldu. 2016-2020 yılları arasında FSMVÜ Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Koruma-Restorasyon Programında “Trabzon İli, Vakıfkebir İlçesi, Tarlacık Köyü, Rasim Ayyılmaz Evi Restorasyon Projesi” isimli tez çalışması ile yüksek lisansı tamamladı. 2016 yılından bu yana çeşitli kamu kurumu ve kuruluşlarda kültürel mirasın korunması ve belgelenmesi, kültürel miras envanteri konularında çalışmalar yürütmektedir.